

SZABÓ MAGDA, A HIÁNYZÓ FOLYTONOSSÁG

V. GILBERT EDIT

Kabdebó Lóránt nem egyszerű irodalmár.

Bizonyára sok kolléga köszöntőjében ott lesz annak az alkotónak a neve, akinek kapcsán hihetnénk a fenti állítás inverzét. Én azonban másról írok itt és most. A másik Szabóról, ahogy ő is említi több helyütt. Arról a magyar írónőről, akiről Kabdebó Lóránt monográfiát kezdett, mértékadó, megkerülhetetlen tanulmányokat jegyez s kutatja életművét. Monográfiája címszavai ihletőek, hozzájuk fűzöm én is kommentárjaimat – lábjegyzetben, főszövegben, folyamatosan motiválva, kísérve általuk.¹

Szabó Magdáékhoz fűződő kapcsolata tanúság az íróházaspárról. E szoros ismeretéről tudva csodálkozott el az olvasóközönség azon, amikor a 2011-ben publikált *Liber Mortis* előkerülésekor Kabdebó elismerte: ő sem tudott ennek a túlvilágba címzett, fiktív, ám nagyon is valóságos levélsorozatnak, sajátos naplónak a meglétéről, s osztozik megrendülésünkben.²

¹ KABDEBÓ 2002

² KABDEBÓ 2011: „Felhívtam orvosnő barátónket, akinek a karjai között halt meg. Meg kellett kapaszkodnia. Sejtelve sem volt minderről.

Pedig kései barátságunk – ha annak merhetem nevezni – éppen Szobotka Tibor égisze alatt született. Második rádiós sorozatomban kértem részvételét. Egy-egy műalkotás titkairól faggattam az általam ismert és becsült írókat. 'Költészet és valóság' címet adtuk a rádióban, utóbb *A műhely titkai* címmel jelent meg kötet alakban. Kért, a vele való beszélgetést halasszuk, mert sürgősebb lenne Tiborral élete főművéről, a *Megbízható úriember*ről készíteni egy emlékezést. Ha rá tudom beszélni. Mert nagyon beteg, és már életkedve sincs. Boldogan vállaltam, hiszen átvettem magam is szuggesztíóját: Magda hagyományos író, beletartozik a magyar próza fő vonulatába, Tibor ellenben az a különlegesség, aki nemcsak esszéistaként ismeri az európai próza legújabb eredményeit, mint mondjuk Németh László vagy maga Szabó Magda is, hanem saját alkotói módszerébe is fel tudta szívni ezt a sajátos intellektuális viszonyulást az önmagára való visszafigyelést szöveggé alakító tudatregény és a valóságot ironikus távolságtartással feldolgozó szórakoztató világbemutató módszereinek egyesítésével. Ízig-vérig modern író, aki ugyanakkor mindennapjaink életének zөгzүgос rejtelseiben is otthonosan mozog. Hányszor hallottam Magda szavaiban a különbségtevést: Tibor az igazi modern, engem most is megértene, őt majd a jövő fogja igazolni. Amikor pedig Szobotka halála után mindenki meglepetésére kezdte kiadni a fiókban maradt valahai regényeit, megbeszéltük, írok egy nagy összefoglaló tanulmányt ebben a szelvényben férje írói művészetéről. Újholdas barátai háta mögött mosolyogtak, sajátos gyengéjének tartották a halotthoz visszakötő kapcsolódását, majdhogynem azt sugallták, Magda maga követi el ezeket a szövegeket. A magam részéről annyira megmerültem a Szobotka-írások sajátosságainak ismeretében, hogy mindezt képtelenségnek tartom. Meggyőződésem: egy elfeledett, félreállított, jellegzetes tehetséget képviselő magyar prózáiról fedezett fel halála után szerető felesége. Az utókor hálája és köszönete érte.”

Szabó Magda halála után több levélgyűjtemény is megjelenik, a *Für Elise* nagyon várt és régóta beharangozott folytatása azonban nem készült el, csak részleteiben. A szerzőnő évtizedek óta ígéri, de más anyag és téma, *különféle*, ettől eltérő daimonok foglalkoztatják s készítenek megnyilvánulásra. A Szobotka-hagyaték, filológiai, irodalomtörténeti tanulmányok, esszék, műfordítások, versek és drámák. S verses mesék, meseregények, képes mesék, verses képeskönyv, ifjúsági regények. Az ötvenes években intenzíven dolgozik e műfajok egy részével, s szólal meg ilyen regiszterekben, amikor egy évtizedes hallgatásra ítéltetett szépíróként.

„Költőnek indult, regényeket csak a hallgatás éveiben kezdett írni az asztalfióknak. A költő tanította írni a prózaírókat. Lényeges tapasztalatot adott át: az alanyi részvételt minden témában, de annak tudatosítását is, hogy minden egyéni sorsot egyben viszonyítani is kell. Mindenki története egyben ismétlődés is. »Azt hiszem, általános tévedés, hogy akármelyikünk is eredeti, soha nem látott, egyedi jelenség, legfeljebb nem ismerjük elődeinket, és nem találtuk meg még a kapcsolat dokumentációját. [...] Valamennyien megjelentünk részleteinkben vagy kifejezési formánkban, avagy tematikánkban korábbi századok megfelelő alkotói között, csak nem ismerjük az öregapáinkat.«³

Családtörténeteket sző majd a továbbiakban is, fiktív, regényes életrajzokat ír más-más megvilágításban, át- és átszerkesztve a valót. Hihetnénk, ismerjük az életrajzi alapokat, ő azonban, mint a posztmoderneknak, játszik velünk, változtatva szövegről szövegre a biztosnak egyre kevésbé tekinthető élettényeken, féltestvéren, barátnőn, nevelt testvéren, annak sorsán. Önéletrajzi ihletésű regényei kirajzolják az életrajzi alakot, ám a részletekben soha nem lehetünk biztosak, alanyi megszólalásaiban is tréfát űz velünk. Nem mindig az vagyok, akinek hisztek, incselkedik velünk. Elárulja valahol: az *Abigél*-ben is ott rejtőzik. A jelölt titkokon, előbb-utóbb kiderülő rejtélyeken (ki is Abigél, szereti-e Ginát Kuncz Feri, miért zárja őt ide apja, látják-e még egymást) túl ott lapul egy jelöletlen metaleptikus titok Zsuzsanna alakjában. Zsidó növendékeket mentő nevelőként kicsit ő, a frissen diplomázott Szabó Magda is megbúvik benne, aki néhány évig még alföldi városokban tanít, s a háború szörnyűségeitől diákokat próbál megóvni.

Szabó vezetéknevű regényhősöket csempész több művébe, akiknek alakjával, sorsával, karakterével nem feltétlenül érintkezik az önéletrajzi tartalom. A *Mondják meg Zsófikának* Szabó Mártájának biográfiai ihletéséről Kabdebó Lóránt tud valamit a szerzőtől, aki nyilatkozott neki egy rádióműsorban a mű fogantatásáról.⁴ Ez a tanárnőfigura életét az iskolának szenteli, nem akar elszakadni a gyerekektől, akiknek részt vesz az életében, féltő gonddal követve sorsuk alakulását iskolában és családjukban egyaránt. Érti, méltányolja és szereti Nagy Zsófit, s próbál nem neheztelni annak anyjára a kevésbé empatikus viszonyért, ami saját lányához köti. Szakmai, iskolai és magánéleti szálak szövik át ezt a regénybeli kapcsolatrendszer Az őz sze-

³ KABDEBÓ 2002, 192.

⁴ KABDEBÓ 2002, 186.

replőgárdájának világához hasonlatosan. Márta együtt nő fel és jár egyetemre Zsófi és más tanítványok szüleivel, a kislány anyjával még képzettségük, foglalkozásuk is egyezik. Tanárok, s az anya, Judit iskolai, tanítási gyakorlat nélkül elméleti kutatóvá válhatott az Intézetben. Lehetséges ez? Az intézményi köznevek nagybetűs használata némileg modorossá teszi a szöveget, ami poentírozástól, didaktikusságtól sem mentes, ám összességében a többi réteg: a társadalmi környezetbe ágyazott fordulat, izgalmas cselekmény s a karakterek rajza vállalható ifjúsági irodalommal teszi. A mű végére fordul a kocka, a cselekmény egy pontján Juditot iskolába helyezik, ráadásul Márta helyére, aki eztán már pedagógiai tanulmányokat írhat „Főokosként” az „Intézetben”, kamatoztatva jártasságát a gyerekek komplikált családi viszonyaiban. Nem fülkét hozza a foga, nem értékeli nagyra ezt a munkát, aztán legvégül mintha mégis ráállna. (Miért? Revans? Fontosságtudat? Hiúság? Segíteni vágyás a pedagógiai szakirodalom magaslatából?) Életközelsége, emberismerete, kitartó, figyelmes kíváncsisága, gyerekcentrikussága révén rájön, miért is jár a kislány egész nyáron át az alagsorba a beteg portáshoz. Arra a rejtélyre is megoldást talál, hogy Zsófi miért tartóztatja fel, tartja vissza annak múzeumi munkahelyén keresztapját. Összeáll – s csak a tanárnőben, aki tényleg odafigyel a gyerekek minden rezdülésére – a kép. A férfi disszidálni akar egy társnőjük, Dóra nővérel. Magát Dórát is (akinek a nővére a gyámja) magukkal rántaná így. Zsófi anyja semmit nem sejt, nem ért, nem vesz észre. Magával, friss gyászával, boldogtalanságával s szégyenével van elfoglalva, hogy kevésnek bizonyul a munkahelyén. A tanárnő érzékenyebb, ért a gyerekekhez, tud olvasni a lány viselkedéséből. Ő érzi magát valamiképpen Zsófi anyjának, haragszik a vérszerintire, aki nem méltányolja, s középszerűnek véli a különleges egyéniségű, öntörvényű, titokzatos gyereket. Ő ellenben szeretné megfejteni. Izgalmas talánynak tartja, hogy mikor miért erősödik, majd lanyhul a figyelme, min gondolkodik el éppen, min fantáziál, miből áll belső világa. A tanárnő életét ez teszi ki. Szeretné megérteni és segíteni a sokszor a felnőttek miatt megoldhatatlanul nehéz helyzetben lévő tanítványait. Dühöng, hogy a rengeteg speciális szituációra – és főleg ilyenek vannak: amikor a gyerekeknek nincs valódi gondozója, s akihez formálisan tartozik, elérhetetlen – nincs recept, nem foglalkozik ezzel a pedagógiai szakirodalom. Férfi kollégájára, Hidas Jósikára sem neheztel (akire munkahelyi ügyekben mindig számíthat, s akivel viszonyuk erősen baráti és bizalmi), amikor kiderül: egy tanítványuk nővérenek udvarol, mégsem neki... Amint a Szabó Magda-regények nagy részében, itt sem jelentős a nemiség szerepe. Zárójelbe tétetik. Elfajtotva, áttételesen, sóvárgás, álmodozás formájában van jelen sok helyütt. Márta mintha nem foglalkozna saját nőiességével.⁵ Túl könnyen engedi el (alig kifejezett, szégyenlősen sejtetett, folyton elhessegetett, belső monológba rejtett) reményét a férfit illetően. Nem

⁵ „Azért most már ő sincs vasból, öregszik. Mennyi minden zsúfolódott ebbe a napba, nem csoda, ha kimerült. Mi benne az a lázas iparkodás, hogy mindent rendbe hozzon, lehetőleg még ezen a napon? Olyan, mint aki a halálát várja, s mindenről intézkedik, ne maradjon már tennivaló az örökösökre. Holnap még a Dóra elvált szülei, aztán tárgyalás a szabadsághegyi gyermekotthonnal, és mindent elintézt, amit maga elé tűzött. Alkonyodik. Ezek azok az áttetsző, hosszú, sokáig világos, nyári napok. Ma csak gyümölcsöt fog vacsorázni,

aludtتهjet. Fáradt, pedig valaki még jön, ismerős lehet, ha Székely felengedte, talán valamelyik szülő. Ő azért elindul, kísérje el, ha beszélni akar vele, fülledt már idebenn, majd lenn leülhetnek a téren.

Be is zárja a tanárit, elég volt már a mai napból. Kilépett a testületiből, vitte a táskáját is, hogy ne kelljen sokáig magyarázkodnia, aztán mégiscsak megtorpant a küszöbön, mert az irodaajtó előtt Judit állt. Vele sajnos nem lehet leülni a téren, inkább ismét kinyitja az ablakokat, s bevezeti az irodába, akármennyire nincs is már bent levegő. Este, mikor végre ágyba jutott, felpóckolta a lábát az ágyon, mert az erei kidagadtak a sok szaladgálástól, és a bokája is fáj. »Öregszem« – gondolta, s azon nevetett magában, milyen fura is ő, más szomorkodik emiatt, ő meg csak nevet, örül a múltó éveknek. Az ember egyszer csak egészen öreg lesz, szép, fehér hajjal, akkor aztán nem érzi már izgatottan, hogy napról napra őszebb, utcán is szemüveget hord, egyre kevesebbet kíván, s ha mégis, csupa értelmes dologra vágyakozik. A szívéből kipusztul minden irigység, és olyan jó és igaz tud lenni, olyan önzetlen, mint egy öreg dió, amely évente hűségesen meghozza a termését. Mit is mondott a rektor a doktoravátásukon? »Önöknek ezentúl kötelességük léssen állásuk tekintélyét megóvni...« Azt hiszem, nem óvtam meg az állásom tekintélyét, tulajdonképpen nem is tudom, mi az, pedig volt, mindig volt, ördög tudja, mitől, de volt. Azt hiszem, nem óvtam semmit, ami az enyém. Az életemet sem.

Én csak szolgáltam.

Judit végre megbékélt, nemcsak vele, az életével is. Nekik is van valami közös érzésük, mint ahogy van azzal a hitvány Hallerral, Mucsinéval, a zöldséggel, Riegler patikussal, mindenkivel, akinek tanítja a gyereket. Majd múlnak az évek, és az a sok butaság, amit Judit összeolvasott és nem tudott megemészteni, értelmet kap. Most már szeretné látni a dolgok igazi értelmét, és végre nem úgy érzi magát, ha az iskolára gondol, mint egy száműzött király, hanem mint a zarándok, aki szent helyre lép. Judit voltaképpen becsületes ember, tudja, miben tévedett, van is bátorsága kimondani.

Majd ha ő már egészen öreg lesz, olyan öreg, mint közülük a legöregebb a testületben, annyira önzetlenné válik, hogy soha nem fog eszébe jutni többé, miért is a Judit gyereke Zsófi, miért nem az övé.

Még telefon is. Hát persze, Hidas. Hidas olyan okos, nem kell neki mondani semmit, mégis érti, Hidas tudja, mi hogy volt, hogy abban a kék borítékban kellett valaminek lennie, s nyilván azt is, miért kiabált rá Dóra Hallerra – mindent. Jólesik hallgatni a hangját, de miért olyan meghatott és ünnepélyes.

Jóccakát, Jóska, fáradt vagyok, aludj te is. Mit fecsegsz? Hogy ki jön a helyemre? Senki, maradok, azt hittem, kivetted már a fejedből ezt a butaságot. De hát honnan veszed, hogy elmegyek? Nem értem. Mit beszélsz? Mire vagyok én képes? Halló! Ne tedd le a kagylót! Letette. Buta. Mit siratja el őt, nem megy el, nem azért hajszolta keresztül minden dolgát ezekben a napokban, hogy ne maradjon már semmi tennivalója szeptemberre, nem, nem, dehog. Jóska téved. Most még az hiányzik, hogy megríkassa a bolond: csak azért ilyen érzékeny ma, mert annyit kellett futkosnia. »Te búcsúzol tőlünk, hiszen érzem – ezt mondta. Milyen ostoba! – Te annyira szereted a gyerekeket, hogy még arra is képes vagy, hogy otthagyd őket.«

Innen az ablakból látszanak a holdverte iskolafalak, legyeznek a téren a juharfák. Minden, amit szeret, ami értelmet ad az életének, idebenn van, ezek között a falak között. A gyermekei, akiket nem hozhatott világra, az emberi kapcsolatok, családok százai egyetlen családd helyett. Most miért sír? Honnan tudhatta Jóska hamarabb, mint ő, hogy elmegy Főkosnak, és egyszer itt hagyja ezt az iskolát? (SZABÓ 1959, 278–281)

szent azért ő sem, nem aszkéta. Irigysége, rosszmájúsága megnyilvánul egy narrátori közlésben: abban az emlékében, ahogy Judit ráhajtott (legszebb kombinéját felvéve) a fiatal orvosra, aki vizsgálta őket egyetemista korukban, s aki aztán férje (s Zsófi apukája) is lett. A műben alig találunk férfi-nő kapcsolatrajzot. A párkapcsolat szinte csak a disszidálni készülő friss pár alakjában van jelen, ahol a nő, Viki ráadásul eszköznek használja a másikat. Kívülről látunk rájuk, ahogy Marianne szüleinek bomló házasságára is, ugyanazzal a férfival. Ezek a mű sztereotip, didaktikus elemei, amint a két tanár nő alakjának szembeállítása (a vérbeli, a gyakorlatban élő és a papírizú, spekulatív, hiteltelen elméleti pedagógusé). Frissé, élvezetessé, hallatlanul mulatságossá e komor anyagból építkező alkotást a nézőpontváltások, belső monológok technikájában megnyilvánuló félreértésözön teszi. Az, amit egymásról hisznek a szereplők... Bár hiteltelen, zavaró, hihetetlenül modoros, ahogy a belső monológot és függő beszédet is rontott-beszélt tájnyelven adja közre a szerző, a téves dekódolások követése mégis fergeteges humorforrás.⁶ A leginkább mulatságos közülük az, amikor a kőműves egy falubelijének, a portásnak segíteni igyekeztével a múzeumi férfi feltartóztatásában, akit alkoholistának vélnék, egy másik múzeumi munkatársat tart szóval. Elsikkad a célszemély neve: eleve nem Hallert, hanem valami Halászt vagy Halasit emleget már Pongrácz is, akiből a helyszínen Révész lesz. Szimultán zajlik a cselekmény: az ártatlan fogfájós kisember, Révész feltartóztatása, aki majdnem eladja a házat a kőművesnek, mert éppen árulja, s azt hiszi, emiatt keresik, valamint Zsófi heroikus küzdelme keresztapjával, Hallerrel, akit ez idő alatt a lány, mint-hogy nem talál más módot távozásának megakadályozására, éppen bezár az arany pénzérméket őrző pánccsaszekrénybe.

A gyerekek a felnőttektől nem kérhetnek segítséget, mert a titok, aminek a birtokába jutottak, megsemmisítő. Itt: a disszidálás szándéka! Tudják, hogy tenniük kell valamit, mert három család és egyikük élete roppan meg, ha nem lépnek, viszont csak részinformációkat bízhatnak a felnőttekre, akik, komédiába illő módon, tényleg teljesen rossz kontextusba illesztik azokat. Szabó Márta, a gyerekekkel együtt lélegző, észjárásukkal azonosulni tudó, titkukat gesztusaikból, elejtett felszavaikból is kikövetkeztető tanár nő nem a tévelygő felnőttek közé tartozik. Ő ismeri a gyerekeket – és a felnőtteket, s képes a jó cél érdekében megszarolni is a több értelemben félrelépő apát, Hallert.

Ez a könyv a maga titkoszerkezetével, nyomozó-narratívájával fenntartja a tizenéves olvasó figyelmét. A magányos, elhanyagolt, félárva váló kislány szorongását a családok közti viszály tovább mélyíti: a felnőtteknek kínos az illegális szerelmi viszony, ezért tiltják egymástól a gyerekeket, amivel sikerül egymás baráti társaságától is megfosztani őket. A jókislány(ság) majdnem tragédiába fúló története ez. Zsófi képes nem szóba állni szívbeli barátnőjével, Dórával, akinek rosszvérű nővére csábította el keresztapját. Képes azonban arra is, hogy úgy tartsa be anyjának tett ígéretét, miszerint nem áll vele szóba, hogy mégis kommunikál a félútról visszaszökött Dórával. A folyosón ülnek (nem a lakásban) és írásban válaszolgat neki. Amikor pedig aludni kell, elviszi a lányt Pongrácz bácsihoz, tehát a saját lakásukba

⁶ VARGA 2012

tényleg nem engedi be. Ő, a zsörtölődő, tragikus múltú alak, aki háborús körülmények közt vesztette el családját, menti meg aztán Dórát a gyerekvárostól, azaz a nevelőotthontól. E részletek is érzékeltetik, hogy a regény nem szükölködik a szélsőséges karakterekben. Ilyen a felelőtlen és álnok Viki, a gondatlan gyám, a csapatpapot, főként saját lányát itt hagyni készülő Haller. A Zsófi anyjának pszichológiai, pedagógiai antitalentumáról kialakuló képzetet pedig csak fokozza, hogy egyedüli barátjától is eltiltja kislányát, ki nem mondott okból, indoklás nélkül. Ezekből a magyarázat nélkül hagyott korlátozásokból, autoriter döntésekből ágaznak el aztán jobb esetekben a kalamajkák, titkolózások, kényszerű félreértések, rosszabb esetekben a tragédiák.

A gyerekeket minden korban rengeteg titok terheli, amelyeket más-más okból nem oszthatnak meg a felnőttekkel. Itt az apja utolsó félmondatát kereső Zsófi ez a titkot, a nyomozását a csak rá tartozó személyesség, intimitás miatt nem árulja el senkinek, akitől közvetlenül nem várható válasz rá. Ebből adódik a félreértések egyik fele. A másik a felnőttek dolgából, abból, hogy Haller folyton Vikinél van, s elvinné Dórátul külföldre, ahol azonban a férfit Viki (amint a gyerekek ezt kiszimatolták) el is eresztené nyomban, saját férje után eredve. Ez a többszörös titok alaposan megterheli a gyerekeket. A táborban tovább maradó elkényeztetett Marianne ezennel is mentesül a bonyodalmaktól, kivonják a történetből. Marad a szülei által eldobott Dóra és az apját éppen elveszített Zsófi. Ők lesznek kénytelenek megakadályozni a szörnyűséget, ami egyfelől, úgy tudják, politikai vétség, bűncselekmény, másrészt érzékenyen érinti a megcsalt feleséget, Marianne anyját, harmadsorban gyerekszökötés, negyedrészt becsapás: Viki Hallert nem is szereti. A tanárnő zseniális kombinatorikai és logisztikai érzéke kell ahhoz, hogy kimásszanak a csávából a csúcsponton, az érintettek szembesítésekor, Haller táskája tartalmának nyilvános kiürítésekor, amiből (útlevel, bizonyítványok, zseblámpa, fogkefe) látványosan kiderül, hova készült.

Ilyen terhek nyomták a gyerekek vállát az ötvenes években. Találékonyáguknak és a jóságos segítő felnőtteknek köszönhetően kikerülhettek a csapdából, s ami megoldódhat, megoldódott körülöttük a végére. Vannak jó emberek, nem vagytok teljesen egyedül, sugallja a könyv a jókislányoknak is, akiknek mintapéldányát, a címadó Zsófikát még úttörőnek se vették fel anyja pedagógiai zsenijének köszönhetően. Az elméleti pedagógus ugyanis lefektette útmutatásaiban, hogy nem lehet tagja az úttörőcsapatnak a közepes tanuló. Tanuljon inkább délutánonként! Ez a „közepes tanuló” egy termékennyé váló félreértésnek köszönhetően és szívjósból mégis segíti a bokatorított portásbácsit, akinek nincs senkije. Zsófi öntudatos és önfejű, de nem lázadó, igyekszik saját elképzeléseit összeegyeztetni a lehetőségekkel. Nem hazudik, s nem mond el mindent, de meg is teszi kreatívan, furfangosan a maximumot céljai eléréseért. A butaság, szüklátókörűség kinevetése, némi didaxis és sarkítás (l. a gonosz Hallert és Vikit) is részei a regénynek. A címében és a szövegben is következetesen megidézett Zsófi/Anya-reláció pedig az ő kettősükre koncentrálnak.

Nem gonosz, szívtelen, elhanyagoló – hanem éretlen, bizonytalan anyáról van szó, akit Zsófi megért és félt is, érzékelve elveszettségét. A kislány legnagyobb gondja a fentiekén túl, hogy valószínűsíthetően anyja elveszíti az állását, s aggódik

érte, mert érzékeli, hogy mennyire retteg a nő a megszégyenüléstől. Azt a rideg, önfejjű, doktriner, kevésbé empatikus, munkájával takarózó, de alapjában jószándékú fiatal nőt látjuk itt az Anyában (sic!), akit a *Pilátusban* is, ahol a típus egy fiatal orvosnőben testesül meg. Ő frissen megözvegyült anyját költözteti éppen magához a nagyvárosi bérházba. Előtte sebtiben felszámolta megkérdezése nélkül az asszony falusi otthonát. Jót akar, így tud gondoskodni róla, de nem mérlegeli, hogy itt anyját semmi nem köti már gyökereihez, s ekkora váltást nem biztos, hogy túlél egy ember öregen. Az idős asszony nem is tud megtapadni az új helyen, belehal az idegenségbe. Szabó az önfejjű, rosszul döntő mellett a jól teljesítő, szürkének látszó lányt, nőt is megmutatja, aki meg akar felelni, s tartja adott szavát, még ha minden idegszála tiltakozik is ellene. Ezekből a gyereklányokból válhatnak aztán rossz esetben Danaidaszerű fiatalasszonyok, akik mindent megtesznek a környezetükért, mégis áldozatok lesznek. Azzá teszik, hagyják tenni magukat. Nem méltányolt, ám mindenkinek megfelelni akaró és meg is felelő, önbizalom-hiányosan is jól teljesítő, ám alulértékelt nők maradnak. Ők környezetük önként vállalt áldozatai és mártírjai. Szabó Márta, Zsófia tanárnője is ilyennek tartja magát (az 5-ös jegyzetponton idézett) hosszú, közvetített belső monológja alapján. Nem szürkék ugyan ők, de mintegy beletörődnek abba, hogy az ő osztályrészük csak a szolgálat. Márta készülődik az öregségre, az állapotra, amikor már nincsenek vágyai, s megnyugvással nézhet vissza a múltra: arra, hogy nem születtek gyerekei. Megadóan viszonyul most is sorsához. Elrendezi, összegzi, amihez köze volt, amire rálátott, amiben érintett. Ezt érzi meg Jóska, s ez a túlfeszítettség utáni kiürülés-állapot, a rátörő magány, a kimerültség, a magánéleti kudarc – ez a világszűkösség s reménytelenség lehet az oka az öntudatlanul már vállalt környezetváltozásnak is, amit az új munkahely biztosíthat részére. Márta egyelőre siettetni az öregséget. Nagylelkű, megbocsátó, belátó, megértő. Zsófi anyjának is megbocsát, értékeli, hogy az belátta tévedéseit, elismerte vakfoltjait, elfogultságait, és hogy tisztelettel és izgalommal készül már az iskolába – tanítani. Judit a cselekmény végére egyszer csak valóban felfogja, hogy fogalma sem volt arról, ki a lánya, hogy ő nagyon gyatra pedagógus, nem ért a gyerekekhez, s ráfér az iskolai munka, a tanítás. Ez a felismerése azonban nem elég erőteljes az olvasó számára. Egyrészt Márta fenti elmékedéseiből tudunk róla, másrészt belső monológjából az iskolai gyűlés alatt, amikor a Haller–Zsófia-ügyet tárgyalják. Nem válik plasztikussá, lélektanilag hitelessé a fordulat. Talán a kognitív disszonancia miatt sem, miszerint bele kellene törődnie, hogy mindezidáig mindent félreértett, s gyökeresen félreismerte lányát. A ráismerés előtt kevéssel (percekkel, sorokkal) még szörnyülködik magában mindenben, a felszólalókon, ostobának és rosszindulatúnak tételezve az összes résztvevőt. Teljesen értetlen a mű végéig, s a múltban is, amikor Zsófikát „neveli”. Ezért – s a közvetett közlésmód, elbeszélésformák miatt sincs súlya kései megrendülésének, megtérésének. A dokumentumszerűség is rokonítja ezt a regényt *A Danaidával*, Sziszüphosz címbéli eszmei rokonával. Ott az át- és átíródo önéletrajzi sablon a műfaji sorvezető. A könyvtárosnőé, aki bele akarja kényszeríteni magát az adott formákba, beszorítani az adott, kiszabott keretek közé. Itt pedig a könyv elején szereplő hivatalos iratok, végzések nyernek visszatekintve értelmet.

Az *Abigél*ben a főszereplő Gina lázadó, szenvedélyes, hiú, elkényeztetett fővárosi úrilányból együtt érző, társai közt a helyére kerülő, részvétre, irgalomra, megbánásra képes lényé érik. A cselekmény során változik. Megvallja bűnét nyilvánosan, bocsánatot kér, eggyé válik a közösséggel, megértve annak szabályait, átvéve játékeit, megtartva titkait. Odaérkezésekor tabut sért, amiért kiközösítés övezi, s amiért egy minden mindegy pillanatban, amikor már tudja, úgymint maradnia kell, megköveti osztálytársait. Ettől kezdve egy szintre kerül velük, osztozik csínyekben, s védettségre talál körükben. Velük tapogatja ki, meddig mehet el a tanárokkal, a házirenddel szemben, de főbenjáró vétkeket már nem követ el. Kisebb csínyeket igen, melyekkel veszélybe sodorja magukat, s határhelyzetekben téved is majd nagyokat. Beleszokik eközben azonban a fegyelembé és az érzelemmentes viszonyulásba a felnőttek részéről. Némileg beavatott, tudja, hogy őt is védik, s az inkognitóban ellenálló felnőttekkel közös titkát nem adhatja ki, nem kérdezhet rá, nem tájékozódhat irányukba.

Szabó Magda lélektani hihetőséggel találja el azokat a pillanatokat, amikor elől vad a fegyelem, megtörik a védettség, s beszivárog a vágy, az érzelem egy különleges időkonstellációban. Ilyen a karácsony, amikor Ginát senki nem látogatja, s elvesztettségében óvatlanul felhívja pesti lakásukat, illetve a dicsekvés a lányoknak, hogy neki felnőtt tiszt a kedvese. Ilyen vákuumot képez a karneváli hangulat is: az erőltetett, mesterséges, célirányos karneválé, ami lehetőséget ad a veszélyeztetett gyerekek kicsempészésére. Ezeknek a gyereklányoknak emberfeletti terheket kell viselniük. Nem kaphatnak ölelést, simogatást, sokan közülük árvák, súlyos titkokkal: nemkívánatos állampolgárrá váltak időközben. Gina pedig az ellenállás országos titkát kell őrizze magában, amiről végképp senkinek nem beszélhet.

Az elbeszélő pedig nem kotyogja ki Abigél és az ismert ismeretlen ellenálló titkát, aki vigyáz Ginára és a többi veszélyeztetettre. Gina nem találgat. Az sem merül fel benne, hogy a két rejtélyes személy akár egy is lehet: hogy talán ők ugyanazok. Lehetne szinte bármelyik nevelőjük. Az olvasóban fel-felöltlik, melyiküket kapja éppen rajta a gyanús cselekményeken fizikailag vagy szellemileg. (Közeledik az Abigél-szoborhoz... Felbukkan a közelben, amikor baj van...) A narrátor jó krimiíróhoz méltóan nem árul el semmit, csak semleges, objektív hangú, szórt információkat közöl. Gina a mű utolsó mondatában ismeri fel és mondja ki bűnvallóan és vezeklően Abigél igazi nevét. A csodatevő szobor nevével együtt azét a személyét, akit ismert, s akire nem gyanakodott. Előtte pedig néhány oldallal már biztos abban, hogy helyesen azonosította valaki mással a bűvös alakot. Annyi fordulat, csavar van a cselekményben, annyi lelemény, hogy csak kapkodjuk a fejünket. És lélektani hitelesség: Ginából elő-előbújik a lázadó éneke, az odamondó kislányé, a határokat feszegetőé. S bár fegyelmezett és tudatos, nincs veszélyérzete a kiélezett pillanatokban. Nem jó emberismerő, nem ismeri fel az ellenséget, megbízik például Feriben, azt hívén, ő az összekötő kapocs édesapjával, őt küldte érte. Igaz, itt is találkozunk azzal a súllyal, ami a cselekményszöveget megterheli, a *Mondják meg, Zsófikának* című regényben úgyszintén. Titkolózniuk kell a szereplőknek, mind a gyerekeknek, mind a felnőtteknek. Ott a gyerekek cselekszenek titokban, hogy védjék a felnőtteket egymástól, itt az apa és a tanárok azok, akik nem közölhetik a gyerekekkel, ki védelmezi és

menti őket, s kitől óvakodjanak. Ha ez nyilvános, vagy akár egyikük tudja, mindannyian veszélybe kerülnek, mert országos politikai, katonai erővonalak közé kerülnek. Gina áldozatul esik naiv rajongásának a fiatal tiszt iránt, akinek elhiszi, hogy apja üzent vele. Vakfoltra esik a jelenet, nem tud emlékezni arra a nyomatékos közlésre, hogy egy helyi személy rendelkezhet csak vele. Hamarosan az apjának vett ajándéktárgy jelenlétéből tudja meg, melyik volt a hiteles üzenet. Itt nemcsak a titok motivált jelenlétéről, cselekményképző erejéről van szó, hanem talán egy lélektani hibáról is az alakok megformálásában: a tábormok be kellett volna, hogy avassa lányát a Ferivel kapcsolatos tudásba, elégtelen volt a rosszallása a fiatal tiszttel szemben, amiről áttételesen értesültünk.

A bonyodalmak tehát olyan fordulatokból származnak, amelyek a titkolózás témájába tartoznak. A rendszerbe kódolt hibalehetőségek realizálódnak, ám egy részük meg is oldódik, mert ott vannak a jóságos, jótékony segítők. A *Zsófia*-regényben láthatóak, lehet fordulni hozzájuk (a tanárnő, Szabó Márta, Pongrácz, a portásbácsi, Zacsókósféjű, a kőműves), az *Abigél*-ben a növendékek elvileg mindenkitől kapnak segítséget, mert a szabályok egyértelműek, hisz pontosan le vannak fektetve. Extra problémák pedig elvileg nem létezhetnek, azokra csak egymástól, a jóistentől és a titokzatos Abigéltől remélhetnek gyógyírt.

A bűnök nyilvános, protestáns típusú megvallása Szabó Magda regényeinek a téjtje, jellegzetessége. Amint Kabdebó Lóránt is említi: létrehozza a sohasemvolt országot, a helyet, ahol folytonosság van a nemzedékek között, ahol kimondatnak a vétkek, s ezáltal helyreáll a kizökent idő. Ezek a bűnvallások majd minden regényében megtörténnek. *Az ajtóban* – Magduska, megélve akaratlan árulásának következményeit, belép Emerenc környezetébe. Nem szépíti meg a leíró bűnvallásban, hogy volt házvezetőnője nem bocsát meg neki haláláig. Ő megírja regényüket, amivel saját bűnét megvallva Emerencnek is igazságot szolgáltat, azonban ugyancsak olyan módon, ahogyan annak valószínűleg nem tetszene. Öntörvényűen. Megírja, közzéteszi az ő életének tényeit is. Nemcsak a zsidó kislány megmentését tárja a nyilvánosság elé, de a macskákét ugyancsak, akikkel Emerenc betegen már nem boldogul. Ország-világ elé tárul (ahogy a mű fiktív világában) szégyene, kiszolgáltatottságát ezzel is tetézve. Két, igencsak eltérő alkat mérkőzik itt meg. Az egyik a nyitott, céltudatos, a tapasztalatait mind a világról, mind önmagáról s embertársairól kifelé kommunikáló, történetekbe formáló értelmiségi nőé, íróé. A másik a zárkózott, rettenetes sorsú, szörnyű gyermekkorát, traumáit, tragédiáit magában tartó öntörvényű lény, aki nem tűr beleszólást döntéseibe munkáról, segítségnyújtásról, életéről s halálról. Magduska vall – szóval, írással, tettel: performatívan, a mű megírásának és közzétételének aktusával. Emerenc nem így nyilvánul meg, ő befelé él és titkot, szégyent őriz(ne) méltóságteljesen. Nem az élet és az igazság, hanem a méltóság megőrzése az ideálja. *Zsófia* cselekszik, s nem akar beszélni. Gina megbánja gögösségét, bocsánatot kér, de aztán sem nyugszik, nem válthat alapkaraktert. A másik iskolájából áthozott diákcsíny kivitelezésével, miszerint írjanak gúnyszöveget tanáraikról, megbántja azokat. Csak diákcsíny, majdnem ártalmatlan, de utólag kiderül, hogy emberismeret, empátia híján mellétalált. Pellengérré állított titokban őket mentő személyeket. Ez fejeződik ki a megrázó utolsó mondatban, s ez a megvalló

hevület fűti az egész életművet – más-más módokon. Kisszerű vagy annak tartott szereplői igazságot szolgáltatnak a megsértettnek, néha önmaguknak is. Előfordul, hogy metaleptikusan maga a szerző avatkozik be határozott ítéletével kívülről. Így nyilatkozik meg a szerző *A Danaida* fülszövegén, ahol kárhóztatja hősnőjét a felesleges áldozatért, amit egész életében hozott. Csak adott, nincs gyereke, nincs férje. Magára nem gondolt, nem fejlődött ki benne az önérzet, öntudat, elhitte, hogy szolgálnia kell mindenkit, és mindig egy lépéssel hátralepnie.

Szabó Magda azonban sokat tud az önérzetes, öntudatos lányokról, nőkről is. Vissza-visszatérő önéletrajzi figurája is ilyen. Bátor, eminens, öntörvényű, nagyszájú lány, aki mindent jobban tud, még tanárainál is, megszegényíti őket, ha úgy alakul, s közben vágyik a szeretetre. S aki mellett ott van a szőke, lágy, finom, nőies másik (a *Für Elisé*ben Cili, az *Őzben* Angéla), akiért ambivalensen rajong. Az önéletrajzi elemekkel felruházott lányalak bemutatása, felidézése, felépítése messze-menően kritikus, önkritikus modalitással történik. Ezt az önreflexivitást tartom az életmű legnagyobb erényének. Önnön karakterének, habitusának a világ felőli szemlélését: hogy milyen nehéz is lehetett elviselni ezt az okostojást. Amint a méltán világhírűvé vált *Az ajtóban* is (nem gyón, mint Kabdebó is mondja, hanem) nyilvánosan vall arról: hiába jó, világhírű író ő, egy pakkot nem tud összeállítani piknikezésre, s gögijében szem elől téveszti a másikat, az embert, aki segíti és létezését biztosítja fizikailag önzetlen gondoskodásával, támogatásával.

Ez a mentalitás, ez a szoros szeretetkapcsolat, ez a fenntartó jelenlét az, ami eltűnik az író nő életéből a férj halálával. Ezt siratja, ezt magasztalja, emiatt vezekel, ezt könyörgi vissza, ezt nem tudja elengedni a *Liber Mortis*ban. S öngyöttrően, lelkiismeret-furdalással néz magába s retteg, hogy vajon mindent megtett-e Szobotkáért, társa írói tehetségének, alkotóképességének kibontakoztatásáért, művei jó szerkesztői kezekbe juttatásáért. Poklot jár, jóvátenné mulasztását, ha volt, marcangolja, kínozza magát. Ám már férje életében is „menedzselté” őt, erről éppen Kabdebó tud sokat. A kicsinyítő, mentegetőző attitűd, miszerint Szobotka modern volt és progresszív, csak az avatottaknak hozzáférhető, míg ő hagyományos és populáris szerző, úgy látszik,⁷ általános szólam a férjüknél ismertebbé váló (író)nők esetében. Ljudmila Ulickaja sem felejt el megemlíteni interjúiban, megszólalásaikor ugyanezt – kísértetiesen, szinte szó szerint egyező retorikával élve.⁸

Vall, vezekel a magyar író nő, nyilvánosságra hoz – feltárja, összeköti a foszladó nemzeti emlékezetet. Megidézi, felépíti, ami nem létezett, megteremti a hiányzó történelmi-társadalmi folytonosságot, felmutatja a képzelt, vágyott, imaginárius, önreflexióra kész, bűneit megvalló, öntudatos országot. Történelmet ír a maga módján, történelmi léptékben gondolkodik.

„Ez a történelem nem kell Szabó Magdának. De ekkor sem beszél történelemről, nem beszél morálról, 'csak' kezébe veszi a szöveget. És átszerkeszti. Szótlanul, csak olvasóira bízva, hogy ők is keressenek maguknak egy testre szabottabb történelmet.

⁷ L. a 2. lábjegyzetben idézett visszaemlékezést a férj kiválóságának karakterére.

⁸ GILBERT 2014, 78–79.

A regényműfaj tizenkilencedik századi 'jóistene' visszatér, és posztmodern szerkesztőként átszerkeszti a hozott anyagot, kihagyva író, történetet, szereplőket."⁹

Kilép műveivel külföldre, ahol sikert sikerre, díjat díjra halmoz, fordítják, olvasásuk, megbecsüli és méltatja a szakma is, lévén

„[...]klasszikus nagyságrendű alkotója a magyar irodalomnak. Aki részese a világirodalomnak is.”¹⁰

„[...]pályaképe nem a nyugati világban szokásos karrier-történet: nekik nem vagy nemcsak tehetségük kibontakoztatásáért kellett megküzdeniük, hanem egy ellenkező követelményrendszer alkalmazó politika körülményei között kellett elfogadtatni másságukat.”¹¹

Történelem-, társadalom- és emberképe a segítőt, aki feltár, gyógyít, korrigál.

„Nem erőszakolni, hanem kézen fogni az elesőt. Megérezni, hol van sérülés, hol van megalázottság. És rámutatni. A szöveg arra való, hogy korrigálni lehessen. Nem kell. De az átszerkesztés lehetősége benne éljen. Ez a jó szöveg létformája. Az író ezért nem politikus, és ezért több mint a moralista. Ő a daimón, aki olvasója tudatába beleköltözik.”¹²

„Számomra mindezeknek a drámának a legmegformáltabb pillanata: a Béla királyról szóló trilógia leitmotívja: a Kárpátokból lehangzó kopogás. Senki nem érti, senki nem tudja, mi ez a zavaró kopácsolás. Mindenki éli a maga széthúzó életét. Utóbb derül ki: az érkező tatárok irtják az erdőt. Utat építenek a támadáshoz. Számomra ez a trianoni sérülés.”¹³

„[...]a morális indulat válik esztétikai eredménnyé. Pályaképe: a hagyományos realiztikus ábrázolásmód az évtizedek során átalakul a személyiség és a történelem folyamatos szembesítésévé, a múlt jelenlétének felmutatásává a jelenben (*Ókút*, 1972, *Régimódi történet*, 1977, *Für Elise*, 2002), majd horizontokat váltogató belső önvizsgálattá (*Az ajtó*, 1987) illetőleg a posztmodern eszköztárát is használó leszámolásá a kiszolgáltatottá tevő történelemmel (*A pillanat*, 1990).¹⁴

Történelem, női sors (férfivé lényegülés), nemzeti lét, családfa, antikvitás összeér. A Szabó Magda-életmű folytonosságképző kisugárzását még egy szinten felerősíteném, egyúttal zárva és összefoglalva kiemelkedő szakírójának szóló tisztelgő szövegemet. Nemzedékem kollektív tapasztalata, hogy akik az írónő ifjúsági könyvein nőttünk fel, lányainknak továbbadjuk, -meséljük, hagyományozzuk azokat. Az *Abigél* kultuszkönyv ma is, olvasói blogokon osztják meg újra és újra, mire jutottak a híres Matula iskola prototípusainak felderítésében. „A Nagy Könyv versenyben az *Egri csillagok* és *A Pál utcai fiúk* mellett *Abigél* lett a harmadik »dobogós«”.¹⁵ Filmes változata forgatási helyszíneinek kiderítése szintúgy izgalommal tölti el ezt a

⁹ KABDEBÓ 2002, 191.

¹⁰ KABDEBÓ 2002, 172.

¹¹ KABDEBÓ 2002, 192.

¹² KABDEBÓ 2002, 191.

¹³ KABDEBÓ 2002, 184.

¹⁴ KABDEBÓ 2002, 192.

¹⁵ <https://hu.wikipedia.org/wiki/Abig%C3%A9l>

nem is olyan szűk szubkultúrát. E film is rajongás tárgya mindmáig, ami jelentős mértékben a kiváló szereplőgárda, a kor (1978) sztárjai: Básti Lajos, Garas Dezső, Piros Ildikó s a felejthetetlen, fiatal Szerencsi Éva érdeme, nem utolsósorban azonban ismételten Szabó Magdáé, aki a forgatókönyvet is készítette. Lányiskolában játszódik, zárt közegben, különböző hátterű, szociális helyzetű, előképzettséggű, egyéniségű kamaszlányok közt. Bentlakásos iskolában, ahol a közös sors, a beilleszkedés-kirekesztés, a nevelőkkel, a külvilággal való kapcsolat formái, a csoportdinamika változatosan működik, lebilincselő párhuzamokkal szolgálva a mindenkori kamaszok tapasztalata és fantáziája számára. Azon töprengék, a kalandos történet, a feszültség mesteri fokozása, a rejtélyesség a történelmi háttérrel, a háborús Magyarország értékeltetésével, az ellenállás mozgalmainak, akcióinak felvillantásával, a történelmi, katonai dimenzióval összekötheti-e a nemzedékeken túl – a nemeket is?¹⁶

¹⁶ „»Kolbászba temeti a bánatát!«– suttozta Torma, akkor meg nevetni kezdtek fuldokolva, egymásnak esve a kacagástól, úgyhogy Zsuzsanna szeme tüstént felpattant, az igazgató meg, aki látta, hogy Torma valamilyen megjegyzése eredményezte ezt a szokatlan derűt, Tormát ott a vonaton sarokba állította a következő megállóig, aztán kifeketélt az ajtón. A vonat cammogott, de ez is gyönyörű volt, minden gyönyörű. A nap végre áttört a fellegeken, aranylott az őszi táj. A második megállón szálltak le, rövid gyalogút után érték el a Matula birtokát, amit valami hajdani tanítvány hagyott az intézetre, s aminek a terméséből részint az internátus konyháját látták el, részint az eladott feleslegből befolyt pénzen ingyen neveltek néhány növendéket. Gina tudta, hogy nem játszani jöttek, legalábbis nem csak játszani, a nap első felében komolyan dolgozni fognak. Ismerte már Torma Gedeon nevelési elveit, hogy hiába eleven a szellem, ha a test lusta, megszokta, hogy az igazgató időnként alaposan kifárasztja őket a tanulás mellett másfajta tevékenységgel is, mert a Matula azt kívánja, idejében tanulják meg megbecsülni a fizikai munkát. Mire megérkeztek, a nagyobbak, akik már részt vettek itt szüreten vagy hasonló őszi begyűjtésen, mind tudták, mi a tennivalójuk, csak az elsősöket kellett eligazítani. Nem volt sem szaladgálás, sem nyugtalanzkodás, voltaképpen hangosabb szó sem, az osztályok beosztása, munkarendje, még a birtok kis térképe is, amelyen előre megjelölték, melyik csoport mit hol végez majd, ott volt az osztályfőnökök és a prefekták kezében. Az épületben, ahol az egykori tulajdonos-tanítvány helyett most az intézet gazdasági igazgatója él a családjával, mindenki lerakta a holmiját a kijelölt helyen, és munkához öltözött. Truth Gertrúd a raktárból zsákokat, ládákat, kosarakat, létrákat meg egy pár puttonyt adott ki a csoport vezetőinek, s közölte, mi az összesített munkarend. A két alsó osztály kivételével a csoportok óránként váltják egymást a különféle munkákban; egyik órában almát szednek, krumplit és zöldséget hordanak fel a pincéből és a vermekből, a másokban megrakják a zsákokat, kosarakat a már osztályozott teherrel, és elviszik a szekerekig. A kicsik futárszolgálatot teljesítenek, s a vezetőség mellé vannak beosztva, akik a présházból irányítják a munkát. Mint valami szertartás főpapja, maga az igazgató bontotta meg az első vermet, és adogatta fel vagy egy negyedóraig a zöldséget segítő párjának, Aradinak; aztán a krumpliszedőknek segített, megmutatta a szortírozó csoportnak is, hogy osztályozzák a termést; a három kupac közül a legszebbik a frontra megy, a középső a Matula konyhájára, a harmadik, az átlagos, az árvaházé.

A birtok nem volt akkora, hogy ne lehetett volna belátni, inkább ügyetlenül feküdt, két tagban, mert kettészelte a magas vasúti töltés, s bár azon a mellékvonalon nemigen volt

A kötelező olvasmányoknak kevés az esélyük, amit megtapasztalhatunk több oktatási szintéren és iskolatípusban. Közös olvasmányt kell találniuk az irodalomtanároknak e korosztály számára is. Kísérletek történnek a különféle fogékonyságok, eltérő érdeklődési terület méltánylására is fiú- és lányolvasmányokkal. Lehet, hogy ezt a művet mindkét nem élvezné? Akár össze is hasonlíthatnák a másik, obligát debreceni kollégiumi történet, a fiúváltozat: a *Légy jó mindhalálig* világával, megalkotva egy sajátos, lokális fókuszú folytonosságot a magyar kultúrában.

BIBLIOGRÁFIA

- GILBERT Edit, V.: A kézben tartó narráció (Ljudmila Ulickaja és Szabó Magda).
In: *Az együttézés irodalmi és vonzatai*. Pont Kiadó, Budapest, 2014, 71–90.
- KABDEBŐ Lóránt: Szabó Magda, az író és irodalomtörténész. *Irodalomtörténet*, 1997. 3. szám http://dia.pool.pim.hu/xhtml/_szakirodalom/szabo_m_kabdebo_szabo_magda_az_iro_es_irodalomtortenesz.shtml
- KABDEBŐ Lóránt: *Egy monográfia címszavai*. http://dia.pool.pim.hu/xhtml/_szakirodalom/szabo_m_kabdebo_egy_monografia_cimszavai.shtml, 2002, Digitális Irodalmi Akadémia.
- KABDEBŐ Lóránt: *Liber Mortis – Szabó Magda új könyve*.
<http://www.mkdsz.hu/content/view/23555>, 2011. július 30.

forgalom, mégiscsak kényelmetlen volt átkelni füles kosarat vagy puttonyt cipelve azoknak, akik a mázsálóhelytől távol, a sínek túlsó felén dolgoztak, a kései termést hozó leszedetlen almafáknál meg a mogyorósban, mint az ötödik meg a hatodik osztály. A kicsiknek a síneken át még üzenettel se volt szabad áthaladniok, a vezetőség utasítását helyettük valamelyik prefekta vagy tanár vitte meg a töltésen túlra. Az ötödikesek gyorsan, élvezettel szorgoskodtak az almafák közt, bár a létracipelésre kijelöltek beleizzadtak, míg átevic-kéltek a töltésen; a hálós rúddal hadonászó almaszedők minduntalan lepillantottak a létráról, figyel-e őket Kalmár. Gina nem szedett, szortírozott, élvezettel szívta be az almaillatot, s maga is mulatott magán, milyen komolyan mérlegeli, melyik gyümölcs milyen kupacba kerüljön. A töltésen a tanárok váltották egymást, az ügyeletes körbefigyelt a vasúti pályán, hogy azonnal megállítsa a közlekedést, ha valahonnan feltűnik egy szerelvény. Nem volt nagy forgalom, egyszer egy tehervonat cammogott át, egyszer meg egy katonavonat. Ekkor még állt is a munka, a katonák, akik eddig énekeltek, mind elnémultak egy pillanatra, mikor észrevették a Matulát. Minden arc a földéken dolgozó iskolások felé fordult, nézték a frontra menők a lányokat meg a gyümölcsfákat. Ez is azok közé a dolgok közé tartozott, amelyek csak később kaptak értelmet Gina emlékeiben, a sok elnémuló, rájuk meredő katona – a kislány csak később fogta fel, hogy azok, akik az országhatáron túlra utaztak, mind a saját gyerekeikre vagy családjukra gondoltak, mikor a matulások felbukkantak előttük, a maguk tenyérnyi földjére, kertjére, a természet nagy rendjére, amely meghozza összel a termést, s amely törvényeinek ősidők óta engedelmeskedik az ember, most is azt tenné, ha éppen nem ölni vagy meghalni vinné a vonat.”

(SZABÓ: *Abigél* 1970, 81)

SZABÓ Magda: Mondják meg Zsófikának. Magvető Zsebkönyvtár, Budapest, 1959.

<http://www.linguahungarica.cz/vyuka/files/Szabo-Magda---Mondjak-meg-Zsofikanak.pdf>

SZABÓ Magda: Abigél. [https://edokumentumok.hu/pdf/szabo+magda+abigél+könyv+letöltés+ingyen](https://edokumentumok.hu/pdf/szabo+magda+abigel+könyv+letöltés+ingyen)

PIM.hu

VARGA Kinga: A szereplők tudati működésének megjelenítése Szabó Magda Mondják meg Zsófikának és Álarcosbál című regényeiben. Ösvények, 2012. 1. szám. <http://osvenyek.elte.hu/index.php/fooldal/42-a-szereplk-tudati-mkoedesenek-megjelenitese-szabo-magda-mondjak-meg-zsofikanak-es-alarcosbal-cim-regenyeiben>